

Intertekstualne powiązania wiersza Czesława Miłosza *Veni Creator* z Biblią

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Podmiot liryczny poezji Czesława Miłosza wobec liturgii katolickiej*, „Napis. Pismo poświęcone literaturze okolicznościowej i użytkowej” 2010, t. 16, s. 97.
- Źródło: *Dzieje Apostolskie*.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Veni Creator*.
- Źródło: Dariusz Pawelec, *Kod hymniczny w poezji Czesława Miłosza*, „Pamiętnik Literacki” 2011, nr 2, s. 35–54.

Intertekstualne powiązania wiersza Czesława Miłosza *Veni Creator* z Biblią

Andrés Martín Rodríguez, Sierra Nevada, 2020 CC BY-SA 2.0
Źródło: domena publiczna.

„Boże!” „Na Boga!” O czym świadczą wypowiedziane przez ludzi ekspresywne zwroty, którymi w różnych sytuacjach posługują się użytkownicy języka? Zwykle nie używamy apostrof skierowanych do Boga po to, aby naruszać jedno z przykazań. Może są one dowodem słabości i jednocześnie wyrazem potrzeby człowieka, który pragnie obcować z Bogiem w swoich doświadczeniach codziennych.

Refleksje na temat ostatecznej Tajemnicy odnajdujemy też w sztuce. Czesław Miłosz w swojej słynnej apostrofie skłania odbiorców do rozważań na temat istnienia dobrego człowieka jako dowodu istnienia Boga.

“(Zbudź więc jednego człowieka, gdziekolwiek na ziemi (nie mnie, bo jednak znam, co przyzwoitość) i pozwól, abym patrząc na niego podziwiać mógł Ciebie.

Twoje cele

- Porównasz *Veni Creator* Czesława Miłosza z fragmentami Dziejów Apostolskich.
- Sformułujesz i uzasadnisz tezę interpretacyjną wiersza *Veni Creator*.

- Rozpoznasz, na czym polega dramatyzm ludzkiej egzystencji wpisany w odwrócony kierunek dociekań filozoficznych.
- Przeanalizujesz podobieństwa i różnice w sposobach pokazywania nadejścia Ducha Świętego przez twórców różnych dziedzin sztuki.

Przeczytaj

((Czesław Miłosz

Veni Creator

Przyjdź, Duchu Święty,
zginając (albo nie zginając) trawy,
ukazując się (albo nie) nad głową językiem płomienia,
kiedy sianokosy, albo kiedy na podorywkę wychodzi traktor
w dolinie orzechowych gajów, albo kiedy śniegi
przywalają jodły kalekie w Sierra Nevada.
Jestem człowiek tylko, więc potrzebuję widzialnych znaków,
nużę się prędko budowaniem schodów abstrakcji.
Prosiłem nieraz, wiesz sam, żeby figura w kościele
podniosła dla mnie rękę, raz jeden, jedyny.
Ale rozumiem, że znaki mogą być tylko ludzkie.
Zbudź więc jednego człowieka, gdziekolwiek na ziemi
(nie mnie, bo jednak znam, co przyzwoitość)
i pozwól, abym patrząc na niego podziwiać mógł Ciebie.

(Miasto bez imienia, 1969)

Źródło: Czesław Miłosz, *Veni Creator*.

((***Dzieje Apostolskie***

2. Tedy się stał z prędką z nieba szum, jakoby przypadającego wiatru gwałtownego i napełnił wszystkich dom, kędy siedzieli.
3. I ukazały się im rozdzielone języki na kształt ognia, który usiadł na każdym z nich.
4. I napełnieni są wszyscy Duchem Świętym, a poczęli mówić innemi

Psalterz Ingeborgi – iluminowany łaciński psalterz z końca XII wieku
Źródło: domena publiczna.

językami, jako im Duch on dawał wymawiać.

(II, 2-4)

Źródło: *Dzieje Apostolskie*.

Intertekstualne związki tekstu Czesława Miłosza z Biblią świadczą o klasycznych źródłach jego poezji. Poeta uwypukla dramatyzm ludzkiej **egzystencji**, który wyraża się w potrzebie odczytywania „widzialnych znaków”; człowiekowi nie wystarczą spekulacje teologiczne („schody abstrakcji”). Kierunek rozważań autora rozpoczyna się od nieba i kieruje się ku ziemi; znaki na niebie: „język płomienia”, potem znaki w przestrzeni sakralnej: „figura w kościele”, by zakończyć prośbą

o znak „gdziekolwiek na ziemi”.

“ **Podmiot liryczny poezji Czesława Miłosza wobec liturgii katolickiej**

Natomiast *Veni Creator*, datowane na 1961 rok, choć opublikowane dopiero w tomie *Miasto bez imienia* w roku 1969, jest ewidentnym nawiązaniem do jednego z najstarszych **liturgicznych** hymnów chrześcijańskich — napisanego według tradycji w IX wieku przez Rabanusa Maura i do dziś wykonywanego podczas liturgii i ważnych wydarzeń religijnych. Miłoszowe *Veni Creator*, napisane na początku jego pobytu w Stanach Zjednoczonych, gdzie rozpoczyna się nowy etap w życiu poety, nowa epoka w jego twórczości, jest literackim wyrazem poczucia zagubienia i niezdecydowania autora *Doliny Issy* w obcej mu formacji kulturowej. Doświadczenie bezsilności i niemożności swobodnego kształtowania własnych losów wobec Historii oraz chęć nadania głębszego sensu swojej sytuacji życiowej skłaniają podmiot mówiący do przyzywania Ducha Świętego, do szukania pomocy z Nieba.

Kompozycja Augusta Högna *Veni creator Spiritus B-Dur*, CC BY-SA 3.0

Nowatorstwo refleksji Czesława Miłosza zawiera się w odwróceniu kierunku dociekań filozoficznych: nie z ziemi do nieba, lecz z nieba ku ziemi. Pozwala to autorowi uwypuklić dramatyzm ludzkiej egzystencji.

Słownik

egzystencja

1. istnienie kogoś lub czegoś
2. materialne warunki czyjegoś życia
3. w egzystencjalizmie: swoisty sposób istnienia właściwy tylko człowiekowi

liturgia

(gr. *leitōs* – lud oraz gr. *ergon* – praca)

1. «w chrześcijaństwie: ogół obrzędów i ceremonii kościelnych»
2. «w starożytnych Atenach: służba publiczna pełniona na koszt własny kolejno przez wszystkich obywateli wyższych klas majątkowych»

sacrum

dosłownie świętość, a więc sfera rzeczy świętych, przestrzeń symboli, znaków, gestów itp., które dana społeczność otacza religijnym kultem

transcendentny

(łac. *transcendens* – przekraczający) istniejący na zewnątrz czegoś, wykraczający poza coś wymykający się zwykłemu ludzkiemu doświadczeniu, wykraczający poza zasięg ludzkiego poznania przy pomocy podstawowych pięciu zmysłów; niepoznawalny przy użyciu dostępnych środków naukowych

Mapa myśli

Polecenie 1

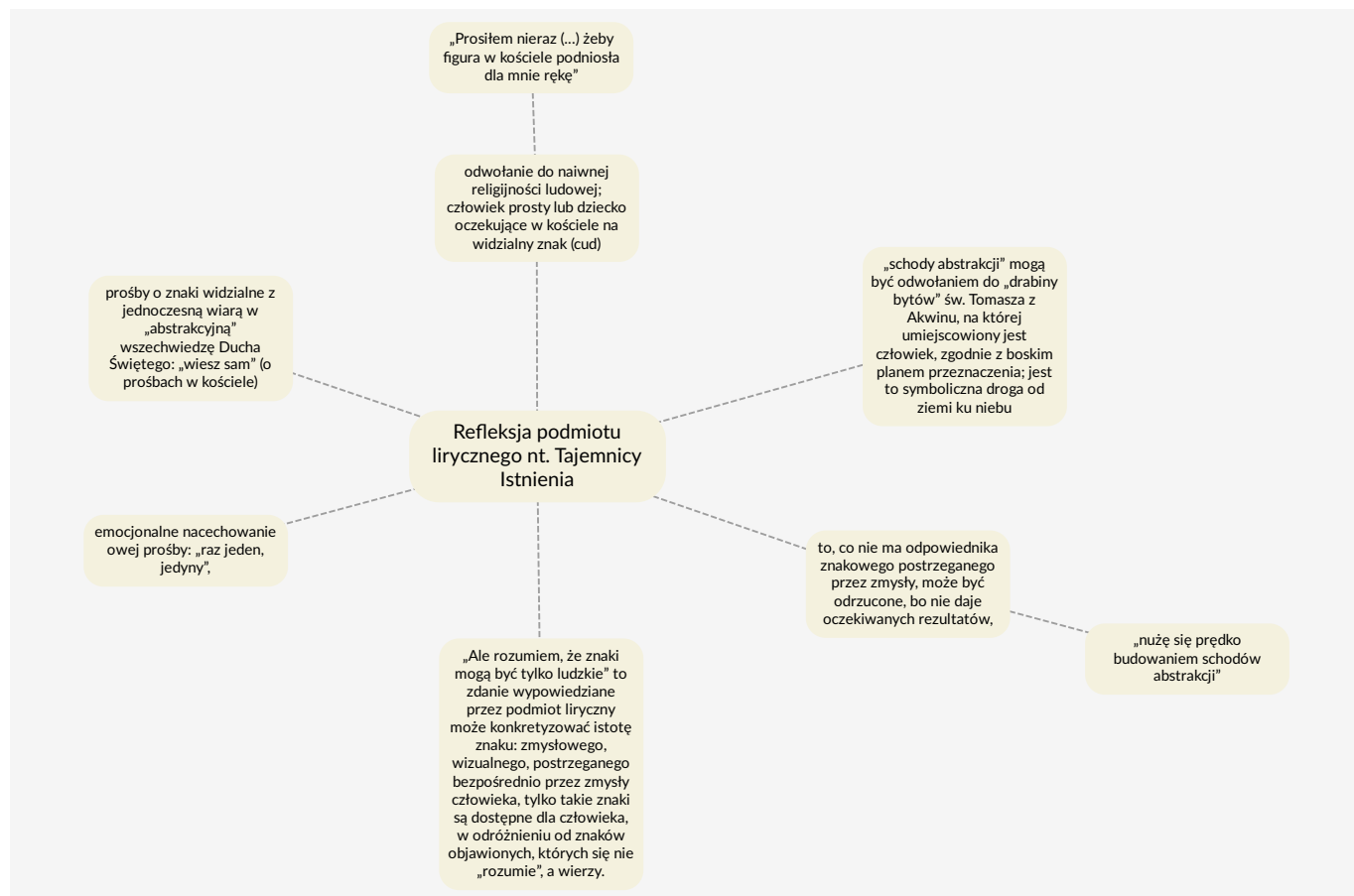
Zapoznaj się z grafiką interaktywną przedstawiającą obraz *Zesłanie Ducha Świętego* autorstwa Jeana I Restouta. Porównaj przedstawienie nadejścia Ducha Świętego w utworze Miłosza i na obrazie artysty. Jak oddziałuje na nie forma poszczególnych dzieł? Jakie są podobieństwa a jakie różnice? Zapisz swoją odpowiedź.

Powiązania wiersza Miłosza z *Dziejami Apostolskimi*

Jean I Restout, *Zesłanie Ducha Świętego*, 1732, domena publiczna

Polecenie 2

Zapoznaj się z mapą myśli dotyczącą refleksji podmiotu lirycznego wokół próby zgłębienia Tajemnicy Bytu i stwórz notatkę podsumowującą wszystkie jej elementy.

Sprawdź się

Tekst do ćwiczeń

((Czesław Miłosz

Veni Creator

Przyjdź, Duchu Święty,
zginając (albo nie zginając) trawy,
ukazując się (albo nie) nad głową językiem płomienia,
kiedy sianokosy, albo kiedy na podorywkę wychodzi traktor
w dolinie orzechowych gajów, albo kiedy śniegi
przywalają jodły kalekie w Sierra Nevada.
Jestem człowiek tylko, więc potrzebuję widzialnych znaków,
nużę się prędko budowaniem schodów abstrakcji.
Prosiłem nieraz, wiesz sam, żeby figura w kościele
podniosła dla mnie rękę, raz jeden, jedyny.
Ale rozumiem, że znaki mogą być tylko ludzkie.
Zbudź więc jednego człowieka, gdziekolwiek na ziemi
(nie mnie, bo jednak znam, co przyzwoitość)
i pozwól, abym patrząc na niego podziwiać mógł Ciebie.

(*Miasto bez imienia*, 1969)

Źródło: Czesław Miłosz, *Veni Creator*.

((***Dzieje Apostolskie***

2. Tedy się stał z prędką z nieba szum, jakoby przypadającego wiatru gwałtownego i napełnił wszystkie dom, kędy siedzieli.
3. I ukazały się im rozdzielone języki na kształt ognia, który usiadł na każdym z nich.
4. I napełnieni są wszyscy Duchem Świętym, a poczęli mówić innymi językami, jako im Duch on dawał wymawiać.

(II, 2-4)

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wybierz i zaznacz te sformułowania, które są zgodne z wymową wiersza *Veni Creator* Czesława Miłosza.

- ☐ tematyka metafizyczna
- ☐ apostrofa do Ducha Świętego
- ☐ wiersz stychiczny
- ☐ nawiązuje do innych wierszy religijnych
- ☐ adresatem wiersza jest grono przyjaciół
- ☐ tytuł z hymnu pochwalnego
- ☐ liryka pośrednia
- ☐ osobiste rozważania poety o Bogu

Ćwiczenie 2

Połącz w pary nazwy i funkcje środków artystycznego wyrazu z odpowiadającym im cytatem z tekstu *Veni Creator* Czesława Miłosza.

inwersja nadająca poetyckości

„przywalają jodły kalekie”

epitety, ułatwiające obrazowanie poetyckie

„Jestem człowiekiem tylko”

wersy zakończone przerzutniami

„nużę się prędko budowaniem schodów abstrakcji”

metafory i ich niedosłowny charakter

„albo kiedy śniegi w dolinie orzechowych gajów”

Ćwiczenie 3

Wyjaśnij znaczenie łacińskiego tytułu wiersza Czesława Miłosza. Odpowiedz na pytanie, jakie ma on znaczenie dla całego utworu? Zacytuj jego polski odpowiednik, odwołując się do odpowiedniego fragmentu tekstu.

Ćwiczenie 4

Własnymi słowami sformułuj refleksje podmiotu lirycznego. Wyjaśnij, czego ona dotyczy i jak została prowadzona w strukturze utworu Miłosza.

Ćwiczenie 5

Omów funkcję apostrof zastosowanych w wierszu. Uzupełnij tabelę, umieszczając w jej odpowiednich miejscach cytaty z wiersza lub objaśnienie funkcji apostrofy.

Ćwiczenie 6

Sformułuj tezę interpretacyjną do wiersza Czesława Miłosza *Veni Creator*.

Ćwiczenie 7

Dokonaj analizy wiersza Czesława Miłosza *Veni Creator*. Zwróć uwagę na powiązania tekstu z *Dziejami Apostolskimi* oraz refleksje bohatera lirycznego dotyczące próby zgłębienia Boga jako Tajemnicy.

Ćwiczenie 8

Ułóż krótką notatkę zawierającą interpretację wiersza Czesława Miłosza *Veni Creator*. Wykorzystaj w niej sformułowania:

- apostrofa do Ducha Świętego,
- tematyka metafizyczna,
- rozważania o Bogu,
- podmiot liryczny – osoba religijna, mocno wierząca,
- adresat wiersza – Bóg,
- prośba o objawienie się,
- wątpliwości i pragnienie,
- pragnienie dostrzegania w ludziach obecności samego Boga,
- kontekst biblijny, nawiązanie do *Dziejów Apostolskich*

Ćwiczenie 9

Wyjaśnij, jak w wierszu został zobrazowany kontrast między słabościami człowieka a majestatem Boga.

Ćwiczenie 10

Napisz rozprawkę interpretacyjną, w której rozważysz, na czym polega i jak się przejawia obecność niewidzialnego Boga w widzialnym świecie.

Ćwiczenie 11

Wyjaśnij, jak rozumiesz prośbę i wyznanie poety wyrażone we fragmencie wiersza:

„Zbudź więc jednego człowieka, gdziekolwiek na ziemi (nie mnie, bo jednak znam co przyzwoitość) i pozwól, abym patrząc na niego podziwiać mógł Ciebie”.

Praca domowa

Czesław Miłosz w *Traktacie poetyckim* pytał:

“(Na jakże długo starczy mi nonsensu/Polski, gdzie pisze się poezję
wzruszeń/z ograniczoną odpowiedzialnością?)

Uczyn ten cytat punktem wyjścia do własnych rozważań na temat niechęci poety do powierzchownej, obrzędowej obyczajowości, w tym także tzw. religijności polskiej. Na poparcie swojego stanowiska sformułuj szereg argumentów.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Intertekstualne powiązania wiersza Czesława Miłosza *Veni Creator* z Biblią

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura obowiązkowa

37) wybrane wiersze następujących poetów: Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu *Ocalenie* oraz *Traktat moralny* (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów *Pan Cogito* oraz *Raport z oblężonego miasta*, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Marcin Świetlicki, Jan Polkowski, Wojciech Wencel;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- porówna *Veni Creator* Czesława Miłosza z fragmentami *Dziejów Apostolskich*;
- sformułuje i uzasadni tezę interpretacyjną wiersza *Veni Creator*;
- rozpozna, na czym polega dramatyzm ludzkiej egzystencji wpisany w odwrócony kierunek dociekań filozoficznych;

- przeanalizuje podobieństwa i różnice w sposobach pokazywania nadejścia Ducha Świętego przez twórców różnych dziedzin sztuki.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- linia chronologiczna.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z informacjami dotyczącymi Czesława Miłosza (z dostępnych źródeł). Przygotowują linię chronologiczną dotyczącą życia i twórczości tego autora.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel zapisuje na tablicy hasło *Veni Creator*. Pyta uczniów, co oznaczają zapisane słowa. Prosi uczniów, aby zdefiniowali pojęcie, korzystając z telefonów z dostępem do internetu.
2. Nauczyciel prosi chętną osobę o zaprezentowanie przygotowanej w domu linii chronologicznej. Inna osoba wskazuje na powiązanie Miłosza z hasłem *Veni Creator*.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie zapoznają się z sekcją „Wprowadzenie” i „Przeczytaj”.
2. Nauczyciel prezentuje mapę myśli zamieszczoną w sekcji „Ilustracja interaktywna”. Na jej podstawie redagują notatkę podsumowującą wszystkie jej elementy. Mogą pracować w parach.
3. Nauczyciel przechodzi do sekcji „Sprawdź się”. Dzieli uczniów na 3 grupy (lub więcej, w zależności od czasu, który pozostał na pracę z ćwiczeniami). Przydziela uczniom zadania i wyznacza czas na ich realizację. Po zakończeniu pracy weryfikuje poprawność odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie zapoznają się z grafiką interaktywną przedstawiającą obraz *Zesłanie Ducha Świętego* autorstwa Jeana I Restouta. Porównują przedstawienie nadejścia Ducha Świętego w utworze Miłosza i na obrazie artysty. Wyjaśniają, jak oddziałuje na nie forma poszczególnych dzieł i jakie są podobieństwa a jakie różnice. Chętna osoba przedstawia rozwiązanie.

Praca domowa:

1. Czesław Miłosz w *Traktacie poetyckim* pytał:
Na jakże długo starczy mi nonsensu/Polski, gdzie pisze się poezję wzruszeń/z ograniczoną odpowiedzialnością?
Uczyn ten cytat punktem wyjścia do własnych rozważań na temat niechęci poety do powierzchownej, obrzędowej obyczajowości, w tym także tzw. religijności polskiej. Na poparcie swojego stanowiska sformułuj szereg argumentów.

Materiały pomocnicze:

- https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/23908/zarebianka_biblijne_slady_w_wierszach_czeslaw_milosza_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- <https://teologiapolityczna.pl/pawel-grad-katolickosc-milosza>

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do podsumowania lekcji.